

ЎЗМУ

ХАБАРЛАРИ

№ 1/5 ◊ 2017

*Ижтимош-
гуманитар
фанлар
шулиши*

*Направление
социально-
гуманитарных
наук*

*Social-
humanitarian
sciences*

ВЕСТНИК НУУЗ ◊ АСТА NUUZ

МУНДАРИЖА

Тарих

Аббасова Т.Д. К вопросу об интеллектуальном и профессиональном потенциале женщины Узбекистана	5
Абдуллаев У., Буваков Н. Урта Осиё саклари (тарихий-этнографик маълумотлар)	8
Абдуллаева Н.С. Фаргона вилоятида қўшма корхоналар ташкил этишининг ўзига хос хусусиятлари («АВТООЙНА» МЧЖ мисолида)	11
Абриева Р.Б. Формирование и развитие современной методики реставрации и сохранения архитектурных памятников Узбекистана	14
Адилов Ф.А. Ўзбек ва Озарбайжон халқлари уртасидаги алоқаларнинг тарихшунослиги	18
Акбарова С.М. Исторические рукописи рукописного фонда института Востоковедения им. Абу Райхана Беруни АН РУз об интересе средневековых ханов к истории Турции	21
Алимардонов О.К. Халқ дипломатияси – Ўзбекистоннинг Хитой билан ҳамкорлик алоқалари	24
Атаханов Р.С. Фаргона водийси қорақалпоқлари этнотопонимлари (водий аҳолисининг этник тарихига доир)	27
Бобожонов И.У. Ўзбекистон Республикасида Олий Мажлис қонунчилик палатасининг шаклланиши ва ривожланиши	30
Болтаев А.Х. Бухоро улкашунослик музейининг шаклланиши ва дастлабки фаолияти	33
Болтаева Б.Х., Рахматова З.М. Темур тузуқларининг маънавий аҳамияти ва ҳозирги кунда тутган ўрни	36
Дармонова М.А. Тошкент шаҳар давлат архиви фаолиятида замонави ахборот технологияларининг аҳамияти	39
Қосимов Ж.Р. Мустақил тараққиёт – иқтисодий муносабатлар ривожланишининг омили	42
Жумаев Ж.Ш. Ўзбекистонда мустақиллик йилларида замонави уй-жон қуришини ҳуқуқий асосларининг яратилиши	45
Жўрдев З.М. Муаззам шарқнинг салтанат тузиш қонун-қондалари (Харакатлар стратегиясининг тарихий, маънавий, ижтимоий, сиёсий-ҳуқуқий асослари қиссий таҳлили)	48
Ийманова Д.А. Совет тузуми даврида хотин-киз кадрлар тайёрлаш масалалари (XX асрнинг 1946-1990 йиллари мисолида)	51
Ирискулов О.Ж. XIX аср ўрталарида Самарқанддаги савдо муносабатлари	56
Исакова М.С. Ўзбекистон Республикаси архив иши қонунчилигининг ислохоти хусусида	59
Иўлдошев С.В. От билан боғлиқ ўйинлар тарихидан	63
Курбонова Н.Н. Переселенческая политика Российской империи: исторический анализ (на примере Ферганской долины)	66
Қудратов Ш.Е. XIX аср охирида Бухоро амирлигидаги пахтачилик ва пахта саноати	70
Мамагарамов Х.М., Жумаев Ж.Ш. Давлат ва сиеват арбоби Шароф Рашидовнинг фаолияти тарихидан	73
Махмудов Т.Н. Гнесиддин Кошин мактубида Самарқанднинг XIV–XV асрлар илм-маърифат масканлари хусусида	76
Машарипова Г.К. Абу Али ибн Сино илми меросининг Урта Осиё ва хорижда урганиши	79
Норматов О.М. Наманган уезди тарихи - ранонлаштириш арафасида	82
Нуғматов А.Н. O'zbekiston aholisi moddiy ta'minoti masalasi (XX asrning 80-yillari)	85
Олтибоев А. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон-Польша ҳамкорлигининг ривожланиш масалаларига доир	89
Потяпова Н.Ю. Развитие предпринимательских структур в пищевой промышленности Узбекистана на современном этапе	92
Рахимов Н.Ш. Хоразм халқ республикаси иқтисодиётида амалга оширилган ўзгаришлар: муаммо ва ечимлар	96
Раҳманов З., Алоҳунов А. Фаргона водийси чорвадорлари ёдгорликларининг жойлашуви туғрисида айрим мулоҳазалар	99
Рузимуродова С.Р. Совет мустамлакачилиги даврида Ўзбекистон ешларига нисбатан олиб борилган мафкуравий сиеват	106
Сабинов А. Опыт применения метода устной истории в Российской и Узбекитанской исторической науке	109
Сеидматова Г.У. Социальные аспекты повседневной жизни города Пукуса в 1960-е годы	114
Саидов Ш.Ж. Хива хонлигининг Россия империяси билан дипломатик алоқалари тарихидан (XIX асрнинг биринчи ярми)	118
Сиддиқов Р.Б. Ўзбекистон – Олий таълим тизимида и солохотлар: натижа ва вазифалар	121
Тухтабоева Д.Э. Ўзбекистон Республикасида шаҳарларни ривожлантиришга қаратилган давлат сиевати	124
Xolisov B.A. Yangi iqtisodiy siyosatning Turkiston xalq xo'jaligiga ta'siri	128
Хошимов У.К. Ўзбекистон Республикасида Олий таълим муассасаларининг ривожланиш тарихидан (Фаргона водийси мисолида)	132
Чорнев Ф.Н. Бухоро амирлигининг йўқолган хазинаси	136
Эминова У.К. Ўзбекистон мустақиллиги йилларида кишлоқ хўжалиги ривожда аелларнинг ўрни: тарихшунослик таҳлили	139
Эшанова Г.Н. Амир Темур ва теуриилар даври маданияти	144
Эшбекови Д.Т. Ўзбекистонда совет ҳокимияти тарғиботи тизимида монументал ҳанкалтарошлиқнинг ўрни	147
Эшов Б.Ж. “Авесто”да ижтимоий тизим, сиесий гоилар ва ҳуқуқ масалалари	151
Эштемиров Ж. Мустақиллик йилларида Қарши шаҳар тарихини ўрганиш муаммоси	155
Юнусова Х.Э. XIX аср охири XX аср бошларида Туркистон ўлкаси деҳқончилик анъаналарининг Россия империяси маюфатларида бўйсунтирилиши хусусида баъзи мулоҳазалар	158

ТЕМУР ТУЗУКЛАРИНИНГ МАЪНАВИЙ АҲАМИЯТИ ВА ҲОЗИРГИ КУНДА ТУТГАН ЎРНИ

Болтаева Б.Х., Рахматова З.М. *

РЕЗЮМЕ

Мақолада Амир Темур ва теурийлар даври давлатчилиги, маънавияти, салоҳияти, мазмуни, тарбиявий кучи ва таъсири билан халқимиз тарихида алоҳида урин тутуши очиб берилган. Унинг турмуш тажрибалари асосида ишлаб чиққан ва ҳукми билан қонун даражасига кўтарилган қондалар мажмуи бир эдики, уларни туплам ҳолига келтириб, ўздан кейинги ворисларига ҳам қонунлар тизими, ҳам турмуш тажрибаси ва маслаҳатлар тарзида қўлланма қилиб қолдириши лозимлиги туғрисидаги ғоялар тадқиқ этилиб, моҳияти очиб берилган.

Калим сўзлар: тузук, Зафарнома, Низом, малфузоти Теурий, танзимот, мулкдорлик, тоифа, ботьакс, сипоҳ, суфий.

Ўзбекистон узининг давлат мустақиллигига эришгач, унинг бир неча минг йиллик ижтимоий-сиёсий тарихини ҳар тарафлама ўрганиш учун кенг имкониятлар яратди. Айниқса, марказлашган Амир Темур салтанати, унинг ўзбек давлатчилиги ва маданиятини ривожлантиришдаги урни масалаларига оидлик киритилиб, тарихчи, шарқшунос олимларимиз қўллаб-бичираб биринчи манба аҳамиятидаги асарларни ўзбек тилига таржима қилиб, нашр эттирдилар [1].

Амир Темур ва теурийлар даври давлатчилиги, маънавияти ўзининг салоҳияти, мазмуни, тарбиявий кучи ва таъсири билан халқимиз тарихида алоҳида урин тутади. Амир Темур турмуш тажрибалари асосида ишлаб чиққан ва унинг ҳукми билан қонун даражасига кўтарилган қондалар мажмуи бор эдики, уларни туплам ҳолига келтириб, ўздан кейинги ворисларига ҳам қонунлар тизими, ҳам турмуш тажрибаси ва маслаҳатлар тарзида қўлланма қилиб қолдириши лозим эди. Ана шу туплам тарихий асарларда ва турли тилдаги таржималарга мос ҳолда «Темур тузуклари», «Тузукот Теурий», «Теурийнинг айтганлари» ва «Воқеоти Теурий» – «Теурийнинг бошидан кечирганлари», «Қиссаи Теуур», «Малфузоти Теурий», «Теуур Қиссаси», «Зафар йўли», «Зафарнома», «Таржимаи ҳол», «Эсдаликлар», «Танзимот» (янги қонун-қондалар, ислохот), туркий чигатой тилидан рус тилига ўгирилганда Малфузот ва Тузукот ўрнига «Дастур ул амал» номлари билан машҳурдир. Тузук сузи асли эски ўзбек тилидаги «Қонун-қондалар туплами», «Низом» каби ҳуқуқшуносликка оид маънони англатган. Бундай «Қонун-қондалар туплами» ёзиш факатгина Теуур даврига оид булмасдан, туркмуғуллардан келиб чиққан бошқа хонларда ҳам учради. Жумладан, араблар истилосидан олдин Самарқандга келиб-кетган Хитой элчиси бу ердаги ибодатхонада Турк ҳоконлигининг жиноят ва жазо ҳақидаги Низоми сақланганлиги ҳақида ёзиб қолдирган. Ўзбек давлатчилиги тарихининг муҳим даври – Теуур салтанати марказлашган давлат эди. Салтанат қурувчисининг фикрича, давлат биринчи галда, мамлакатдаги барча ижтимоий табақаларнинг манфаатларини ҳимоя қилиши; маслаҳат, кенгаши, тадбиркорлик, қонун-қондалар ва адолат билан катъий тартибда бошқарилиши керак эди. «Давлат ва салтанатимга боғланган менинг биринчи тузугим

шул ким, – деб езади Амир Теуур ўз тузукларида, – Тангри таоллонинг дини ва Муҳаммад Мустафонинг шариятига дунёда ривож бердим, ҳар ерда ва ҳар вақт ислом динини қувватладим» [2]. Теуур бу ерда ўзининг дин ва давлат борасидаги кенгашиларида исломни бир восита сифатида фойдаланишни эмас, балки уни халқ билан давлатни яқинлаштиришдаги ҳамда давлатни халқ тизими билан уйғунлаштирадиган куч булганлигини назарда тутиб, давлатда ислом динини ривожлантириш лозим, деб ҳисоблайди. Унинг назарида халқдан ажралган «хокимият ҳеч нарсага қодир эмас. Шунинг учун ҳам унинг фикрича: «Давлат агар дину тартиб асосида қурилас экан, тура-тузукка боғланмас экан, ундай салтанатнинг шуқухи, қудрати ва тартиби йўқолади... Шунинг учун ҳам мен ўз салтанатим биносини ислом дини тура ва тузуклари асосида мустаҳкамладим». Теуурнинг исломга ва унинг руҳониларига юксак ҳурмати, юксак маънавиятли мусулмон сифатида давлатни ислом қонун-қондалари асосида тузиши ҳам Мовароуннаҳрнинг диний марказга, тасаввуф марказига айланишига олиб келди. Теуурнинг исломга ва унинг руҳониларига юксак ҳурмати ва унинг юксак маънавиятли мусулмон сифатида давлатни ислом қонун-қондалари асосида тузиши ҳам Мовароуннаҳрнинг диний марказга, тасаввуф марказига айланишига олиб келади ва яна жамият ривожидида барча ижтимоий табақалар фаолиятини назарда тутиш ҳамда унинг манфаатларини таъминлаш тартибларини яратди, хатто табиий равишда дин ва шариятни биринчи уринда таъкидлагани ҳолда, ижтимоий табақаларга бўлган муносабагини бошқа йўналиш ва масалалардан устун қуйди. Амир Теуур нуқтан назарида салтанатни бошқаришда 12 тамойилга асосланиш керак: Бу борада Амир Теуур «Қиссаи Теуур» китобидида «Мен ун икки ишни қилиб, салтанат мартабасига етушубдурман ва ул ўн икки иш билди мулкдорлик ва мулкдорлик қилиб салтанатни узангига зеб зийнат бердим», деб езади.

Биринчиси, қонун-қондага эътибор қаратадиган булсак, у ўзини елғиз, танҳо ҳукмрон ҳисобламанди: оламнинг яратувчисини, унинг буюклигини тап олади, элчи Расулulloҳ динига содиқлигини ва шариятга нафакат уз юртида, балки бутун дунё бўйича ривож берганлигини эътироф этади.

* Болтаева Б. Х. – Тошкент фармацевтика институти, катта уқитувчи.
Рахматова З. М. – Тошкент фармацевтика институти талабаси.

Иккинчиси, ун икки табака, тоифа ердамида мамлакатни идора қилдим, дейди.

Учинчиси, хоҳ мамлакатни забт этиш, хоҳ галабани кузлаган булсин, аввало, маслаҳат, кенгаш, талбиркорлик, фаоллик, хушёрлик ва эҳтиёткорликка эътибор қаратди, салтанат ишларида мурсою мадора, мурувват ва сабр-тоқат қўл келишини айтади, унинг фикрича, подшоҳ гоҳо кўп нарсани билиб турса ҳам билмасликка олиши керак. Чунки давлатнинг маида-чуйда, иқир-чиқирни қуп, улар орасида уралашиб қолмаслик керак. Бундан сабоқ шуки, миллат, халқ, жабру зулм кўрмаслиги, мустамлакачилар беқлари остида хор-зор булмаслиги; унинг гурури, шон-шавкати, ор-номуси топталмаслиги учун миллат ва халқ бошида турган раҳнамолар салтанат юритиш борасида, аввало, қонун устуворлигига эришмас эканлар, ундай давлат фуқароси охир-оқибат жуда қуп азоб-уқубатларга дучор булади. Демак, Амир Темур ҳар бир амир, бек ва сипоҳни ўз мартабасига яраша иззатида тутиши бежиз эмас, иккинчи жиҳати, уларнинг ўз лавозимларидан ортиқини даъво қилмасликлари муҳим шартлардан бири. Халқ: «Чўпон кўпайса, қуйлар ҳаром ўлади», – деди. Буюк Темурбек масаланинг шу жиҳатини назардан қочирмаган ҳолда тузук яратиб, давлатчилик нозик иш эканлигидан ўзини ҳам, ўзгаларни ҳам огоҳ этган, давлатчиликнинг ҳар бир қон томирига эътибор бермоқ лозимлигини уқтирган.

Туртинчиси, бу хил салтанат қонун-қоидаларини мустаҳкам тутиш, ҳар бир кишини мансабга тайинлаганда, у ўз мансабини суистеъмол қила олмайди ва бошқаларникига ҳам куз олайтирмади.

Бешинчиси, Амир Темур ҳар бир қалб эҳтиёжини қондиришга, уни зару зеварлар билан зийнатлашга ҳаракат қилганки, бильакс, инсон ҳақ-ҳуқуқини англаб, меҳнат қилар экан, яшаш эҳтиёжи билан ҳисоблашади, меҳнат қилиб, истаганидек турмуш кечирмас экан, ундаги фаолликни кучайтириш, шижоат ва гаиратни ошириш кийин. Шунингдек, амирлар, сипоҳсоларлар, баҳодирларнинг иттифоқлиги ва бирлиги галабани таъминлашда асосий урин тутган.

Олтинчиси, Амир Темур давлатда зулм булмаслиги керак, деб ҳисобланди ва жабр-зулм юритишга қарши туради. Динсиз жоиларда давлат туриши мумкин, аммо зулм бор жойда у таназзулга учрайди, бобосининг ушбу ўғитларига амал қилган Захириддин Мухаммад Бобур Ҳиндистонни фатҳ этгач, ҳатто энг ашаддий душманлари билан ҳам мурсою мадорага келиб, жабр-зулм урнига адолат пойдеворини яратди, шу боис ҳам унинг авлодлари узок ҳукм сурдилар.

Еттинчиси, ажойиб фазилатли инсонлар кадрланиши лозим, шижоатли кишиларни яқин тутиш керак, уламо билан суҳбатда бўлиб туриш давлат ишларида катта фойда келтиради, аммо зинҳор-базинҳор бузуқи ва оғзи шалоқ кимсаларни мажлисларга яқин йўлатмаслик, уларнинг тухматларига, гийбатларига эътибор қаратилмаслик лозим.

Саккизинчиси, Амир Темурнинг фикрича, подшо бир ишга киришдим, унга бутун фикри-зикри, кучини бериши, битмагунича ишдан қўлини тортмаслиги керак. Бир суз айтдим – бажарсин. Қадимдан ҳозирги дамгача ўтган султонларнинг давлатчилик борасида олиб борган сиёсатлари, қонушлари, турмуш туришларини ургансин, улардан намуна олсин. Давлатларнинг таназзулга учраш сабабларини сўраб суруштирсин ва давлату салтанат заволига сабаб булувчи, очарчилик ва вабо келтирувчи ҳолатлардан эҳтиёт бўлсин. Одатда, подшолар шундай фаровонлик ва туқин-сочинликни орзу қиладилар. Биз бу далил-исбот орқали Амир Темур ўз давридаёқ «Тузуклар»да баён этган қонун-қоидаларга амал қилиб, раият учун шундай ҳаётни таъмин этганига гувоҳ бўламиз.

Тузқизинчи тамойилда биз бунинг яна бир тасдиғини толамиз: «Раият аҳволидан огоҳ булдим, улугларни оға ўрнида, кичикларни фарзанд қаторида кўрдим». Соҳибқирон ҳар бир мамлакат аҳволидан доимо воқиф бўлиб туради.

Учинчиси, унга хизматга кирган бошқа қабила, эл, элатнинг улугларига ҳурмат қурсатган.

Ун биринчиси, давлат мансабларини тақсимлаганда, ўз яқинларини, таниш-билиш, ошна-оғайинларини унутмади. Ҳатто душмани билан келишиб яшади.

Ун иккинчиси, хоҳ дуст, хоҳ душман булсин, навқарларнинг иззатини жойига қўйди, яхшилик қилди, ёмонларни ўз ёмонларига топширди. Узр сўраб келганларни кечирди. Амир Темур давлатининг ижтимоий-сиёсий тизимини яратишда ўтмиш тажрибаларига таянган булса-да, улардан қур-қурона кучирмади, негаки, бундай қалтис ҳаракат ҳамisha ҳар қандай давлат учун хавfli саналган. У давлат ҳокимиятини «узравонлик билан эмас, балки ўз ҳукмининг таъсирчанлиги ва адолат билан бошқариш»га риоя қилган. Ўз вазирларидан қуиндаги ҳислатларга эга бўлишни талаб этган: «биринчиси, аслик, тоза наслик; иккинчиси, ақл фаросатлилик; учинчиси, сипоҳу раият аҳволидан хабардорлик, уларга нисбатан хуш муомалада туриши, аввало, ўз фуқароларини ички ва ташқи хавфдан ҳимоя қилиши ҳамда ҳақма учун фаровон ҳаёт яратишни, элни хотиржам этиб, давлатни таназзуллардан сақлашни асосий вазифа деб билиши энг зарурий шартлардандир, туртинчиси, сабр, чидамлик ва тинчликсеварлик». Бундай ҳислатларга эга булиш, албатта, давлат бошқарувида, турли мураккаб ҳолатларни бартараф этишда қул келади. «Бундай вазирга турт имтиёз: ишонч, эътибор, ихтиёр ва қудрат берилсин», – дейди Темур. Яъни уни ўз мансабига тайинлаб, уни давлат бошқарува ваколатлари билан таъминлашни уқтиради. «Давлату салтанат, – деб давом этади у, – уч нарса: мулк, ҳазина ва лашқар билан тириқдир. Доно вазир буларнинг ҳар учаласини тadbиркорлик билан яхши аҳволда, саранжом тутати»[3].

Хулоса қилганимизда, давлатимизнинг сиёсати ва ҳалқимиз хоҳиш-иродасига асосланган Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 29 декабрда «Амир Темур таваллудининг 660 йиллигини

Иккинчиси, ун икки табака, тоифа ердамида мамлакатни идора қилдим, дейди.

Учинчиси, хоҳ мамлакатни забт этиш, хоҳ галабани кузлаган булсин, аввало, маслаҳат, кенгаш, талбиркорлик, фаоллик, хушёрлик ва эҳтиёткорликка эътибор қаратди, салтанат ишларида мурсою мадора, мурувват ва сабр-тоқат қўл келишини айтади, унинг фикрича, подшоҳ гоҳо кўп нарсани билиб турса ҳам билмасликка олиши керак. Чунки давлатнинг маида-чуйда, иқир-чиқир кўп, улар орасида уралашиб қолмаслик керак. Бундан сабоқ шуки, миллат, халқ, жабру зулм кўрмаслиги, мустамлакачилар беқлари остида хор-зор булмаслиги; унинг гурури, шон-шавкати, ор-номуси топталмаслиги учун миллат ва халқ бошида турган раҳнамолар салтанат юритиш борасида, аввало, қонун устуворлигига эришмас эканлар, ундай давлат фуқароси охир-оқибат жуда кўп азоб-уқубатларга дучор булади. Демак, Амир Темур ҳар бир амир, бек ва сипоҳни ўз мартабасига яраша иззатида тутиши бежиз эмас, иккинчи жиҳати, уларнинг ўз лавозимларидан ортқини даъво қилмасликлари муҳим шартлардан бири. Халқ: «Чўпон кўпайса, қўйлар ҳаром ўлади», – деди. Буюк Темурбек масаланинг шу жиҳатини назардан қочирмаган ҳолда тузук яратиб, давлатчилик нозик иш эканлигидан ўзини ҳам, ўзгаларни ҳам огоҳ этган, давлатчиликнинг ҳар бир қон томирига эътибор бермоқ лозимлигини уқтирган.

Туртинчиси, бу хил салтанат қонун-қоидаларини мустаҳкам тутиш, ҳар бир кишини мансабга тайинлаганда, у ўз мансабини суистеъмол қила олмайди ва бошқаларникига ҳам куз олайтирмади.

Бешинчиси, Амир Темур ҳар бир қалб эҳтиёжини қондиришга, уни зару зеварлар билан зийнатлашга ҳаракат қилганки, бильакс, инсон ҳақ-ҳуқуқини англаб, меҳнат қилар экан, яшаш эҳтиёжи билан ҳисоблашади, меҳнат қилиб, истаганидек турмуш кечирмас экан, ундаги фаолликни кучайтириш, шижоат ва гаиратни ошириш кийин. Шунингдек, амирлар, сипоҳсоларлар, баҳодирларнинг иттифоқлиги ва бирлиги галабани таъминлашда асосий урин тутган.

Олтинчиси, Амир Темур давлатда зулм булмаслиги керак, деб ҳисобланди ва жабр-зулм юритишга қарши туради. Динсиз жоиларда давлат туриши мумкин, аммо зулм бор жойда у таназзулга учрайди, бобосиннинг ушбу ўғитларига амал қилган Захириддин Мухаммад Бобур Ҳиндистонни фатҳ этгач, ҳатто энг ашаддий душманлари билан ҳам мурсою мадорага келиб, жабр-зулм урнига адолат пойдеворини яратди, шу боис ҳам унинг авлодлари узок ҳукм сурдилар.

Еттинчиси, ажойиб фазилатли инсонлар кадрланиши лозим, шижоатли кишиларни яқин тутиш керак, уламо билан суҳбатда бўлиб туриш давлат ишларида катта фойда келтиради, аммо зинҳор-базинҳор бузуқи ва оғзи шалоқ кимсаларни мажлисларга яқин йўлатмаслик, уларнинг тухматларига, гийбатларига эътибор қаратилмаслик лозим.

Саккизинчиси, Амир Темурнинг фикрича, подшо бир ишга киришдим, унга бутун фикри-зикри, кучини бериши, битмагунича ишдан қўлини тортмаслиги керак. Бир суз айтдим – бажарсин. Қадимдан ҳозирги дамгача ўтган султонларнинг давлатчилик борасида олиб борган сиёсатлари, қонушлари, турмуш туришларини ургансин, улардан намуна олсин. Давлатларнинг таназзулга учраш сабабларини сўраб суруштирсин ва давлату салтанат заволига сабаб булувчи, очарчилик ва вабо келтирувчи ҳолатлардан эҳтиёт бўлсин. Одатда, подшолар шундай фаровонлик ва туқин-сочинликни орзу қиладилар. Биз бу далил-исбот орқали Амир Темур ўз давридаёқ «Тузуклар»да баён этган қонун-қоидаларга амал қилиб, раият учун шундай ҳаётни таъмин этганига гувоҳ бўламиз.

Тузқизинчи тамойилда биз бунинг яна бир тасдиғини толамиз: «Раият аҳволидан огоҳ булдим, улугларни оға ўрнида, кичикларни фарзанд қаторида кўрдим». Соҳибқирон ҳар бир мамлакат аҳволидан доимо воқиф бўлиб туради.

Учинчиси, унга хизматга кирган бошқа қабила, эл, элатнинг улугларига ҳурмат қурсатган.

Ун биринчиси, давлат мансабларини тақсимлаганда, ўз яқинларини, таниш-билиш, ошна-оғайинларини унутмади. Ҳатто душмани билан келишиб яшади.

Ун иккинчиси, хоҳ дуст, хоҳ душман булсин, навқарларнинг иззатини жойига қўйди, яхшилик қилди, ёмонларни ўз ёмонларига топширди. Узр сўраб келганларни кечирди. Амир Темур давлатининг ижтимоий-сиёсий тизимини яратишда ўтмиш тажрибаларига таянган булса-да, улардан қур-қурона кучирмади, негаки, бундай қалтис ҳаракат ҳамisha ҳар қандай давлат учун хавfli саналган. У давлат ҳокимиятини «узравонлик билан эмас, балки ўз ҳукмининг таъсирчанлиги ва адолат билан бошқариш»га риоя қилган. Ўз вазирларидан қуиндаги ҳислатларга эга бўлишни талаб этган: «биринчиси, аслик, тоза наслик; иккинчиси, ақл фаросатлилик; учинчиси, сипоҳу раият аҳволидан хабардорлик, уларга нисбатан хуш муомалада туриши, аввало, ўз фуқароларини ички ва ташқи хавфдан ҳимоя қилиши ҳамда ҳақма учун фаровон ҳаёт яратишни, элни хотиржам этиб, давлатни таназзуллардан сақлашни асосий вазифа деб билиши энг зарурий шартлардандир, туртинчиси, сабр, чидамлик ва тинчликсеварлик». Бундай ҳислатларга эга булиш, албатта, давлат бошқарувида, турли мураккаб ҳолатларни бартараф этишда қўл келади. «Бундай вазирга турт имтиёз: ишонч, эътибор, ихтиёр ва қудрат берилсин», – дейди Темур. Яъни уни ўз мансабига тайинлаб, уни давлат бошқарува ваколатлари билан таъминлашни уқтиради. «Давлату салтанат, – деб давом этади у, – уч нарса: мулк, ҳазина ва лашқар билан тириқдир. Доно вазир буларнинг ҳар учаласини тadbиркорлик билан яхши аҳволда, саранжом тутати»[3].

Хулоса қилганимизда, давлатимизнинг сиёсати ва ҳалқимиз хоҳиш-иродасига асосланган Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 29 декабрда «Амир Темур таваллудининг 660 йиллигини